

nak imént említett módjáról szólnak. Így leginkább az időnek, a világnak a szemlélete lehet tanulságos számunkra. Ezek a szövegek gondolkodni tanítanak. Ha úgy tetszik, arra a gondolkodásra, amely a jézusi értelemben vett gyermeki gondolkodás (vö. Lk 18,17), azt pedig nem hiszem, hogy ez bárkinek kárára válna. Így nem véletlen, hogy az egyik leg gazdagabb szöveg Perger Éva gyermekrajzának elemzése (*Genezis – egy gyermekrajz metafizikai tanulságai*).

A kötetben összegyűjtött reflexiók között olyan is akad, amely aktuális témát dolgoz fel – például a szekták helyzetét –, ám fontosságát és az eddig elmondottakat tekintve a Határ Győzővel foglalkozó szöveget érdemes kiemelniünk. Határ Győző ugyanis szintén a vallásbölcseletet használja eszközként írásaiban, és igyekszik tisztesseges következetességgel, a felvilágosodás szempontjait sem megkerülve építkezni. Buji számára ezzel szemben éppen a tradíció távlata válik problematikussá, pontosabban mintha megfeledezne erről a távlatról, és közvetlenül igyekezne alkalmazni az archaikus tapasztalatot a jelen viszonyokra. Ez pedig azért veszélyes, mert közben az ember könnyen megfeledezhet arról, hogy a hagyományban maga is résztvevő.

ÁBRAHÁM DÁNIEL PÉTER

(*Kairosz Kiadó, Budapest, 2003,*
284 oldal, 2800 Ft)

MEZEI BALÁZS:

Vallás és hagyomány

Mint korábbi műveiben, a szerző a *Vallásbölcselet* „előszavaként” megjelent *Vallás és hagyomány* című kötetében is a husserli fenomenológia olyan vallásfilozófiai lehetőségeit keresi, amelyek méltó *katolikus* választ adhatnak a protestáns vallásfilozófia hagyományára, miáltal az ún. „ontoteológia-vád” nem múló divatja idején filozófia és teológia sajátos viszonyát tárja fel.

Ha a filozófia a radikális újra-kezdés, ezáltal pedig a folytonosság megtörésének igényével lép is fel, módszeres kételye éppen a kételkedő személyének kétségbevonhatatlanságát, vagyis alapvető folytonosságát feltételezi. Az emberi személy, bár a maga közvetlenségében kétségbevonhatatlan, egyben mégis megragadhatatlan, s mint ilyen vezet át a teológia alapkérdéséhez: Istenről beszélni, aki megragadhatatlan, akinél semmi nagyobb nem gondolható. A teológia ugyanakkor folytonosságot állít, hagyományra hivatkozik, hitre, amely nem kételkedik; de maga nem hit, hanem a hit tudománya, amely a megalapozás nehézségével és a tudományos racionalitás feltételeivel, vagyis a folytonosság hiányával szembesül. A teológia a vallásos hit folytonosságát a hittudományi folytonosság hiány fényében prob-

lematizálja, és ezzel a filozófia radikális újrakezdés-igényét feltételezi – a filozófiai újrakezdés ugyanakkor maga is folytonosságot feltételez, amelyet eredendő, eleven valójában a teológia tárgya, a vallás tár fel: teológia és filozófia tehát egymást feltételezik.

A „református ismeretelmélet” (Plantinga) értelmében a hit nem evidenciából ($2+3=5$), hanem sajátos belső működési elvből, önszavatoló jellegéből fakad. A „katolikus ismeretelmélet” (Mezei Balázs) szerint azonban nem az önszavatolás a végső tényező. A *katolikus*, egyetemes, nem radikális ismeretelmélet, a saját vallási kijelentései, valamint más vallási és nem vallási kijelentések közös racionalitását keresi, amelyet, jól tudja, saját kijelentései is feltételeznek. A katolikus értelemben vett természetes teológia olyan vallásfogalomra épül, amely nem rombolja le a természetet, hanem feltételezi és tökéletesíti azt. A vallás önszavatolása eszerint nem egyszerűen önmagán belül érvényesül, amint azt Plantinga állítja, hanem önmagán kívülre irányuló, katolikus értelemben vett misszió. „Sajátosan alaposnak” így nem a vallás önszavatoló jellegét, hanem dinamikáját tarthatjuk. A református ismeretelmélet számára érdektelen a vallási és nem vallási racionalitás viszonya, katolikus értelemben azonban ez a kérdés értelmes és elkerülhetetlen, hiszen nem lehetséges a különböző

racionalitások egymástól való elválasztása valamiféle közöttük fennálló viszony nélkül: e viszony híján azt sem tudnánk, hogy egyáltalán létezik többféle racionalitás. Katolikus értelemben a vallási racionalitás is arra irányul, ami minden racionalitás alapja és előfeltétele – ugyanakkor minden nem vallási racionalitás a mindent átfogó és közvetlen vallásra, a valóság önvallomására irányul, és pedig szabadon.

Ha a bölcselet a 20. századi szaktudományos partikularizációval, relativizmussal és agnoszticizmussal szemben átfogó és egészleges akar lenni, amely az ember fogalmára mint egészre reflektál, és nem teszi az embert „szaktudományos” részre hullva hatalmi célok áldozatává, akkor a vallás bölcselete kell legyen. A vallás a valóság átfogó, eredendő és közvetlen feltárulkozása, amely hagyományt hoz létre. Vallás és hagyomány összefüggése ugyanakkor maga is hagyományos. A hagyomány szabad, önkényes (aktív) „ráhagyás” és kényszeres (passzív) „meghagyás” egységéből ered. A hagyomány meghatároz, mert *szabadságra* indít, hiszen a meghagyás passzív kötelme mellett a ráhagyás aktív szabadságát hívja elő, míg a pusztán mechanikusan érvényesített tradíció kiszorítja a szabadságot, eltörli a tradícióban részt vevők különbözőségét és ezzel viszonyukat is. A hagyomány azonban – szemben a tradícióval – együttműködést, egészen az

ellenszegülésig szabad viszonyt ír elő.

MAZGON MÁTÉ

(*L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003,*
324 oldal, 2700 Ft)

TATÁR GYÖRGY:

A nagyon távoli város

Menzel és Hrabal közös filmjeinek egyikében (*Pacsirták cérnaszálon*) le-tűnt világuk romjai között – rendszeroncsztelepi beszélgetéseikben – az egykori filozófiaprofesszor és az ügyész azon vitatkoznak, hogy Európa keresztény-e vagy zsidó. Zsidó? Keresztény? Európa? Mennyiben?

A film tragikus-ironikus jelenete végül elveszi a kérdés élet. Nem oldja meg és nem veszi komolyan. Hegesztőszeműveggel a homlokán a filozófus csak mosolyog. E mesebeli és rejtőzködő válasz születése óta azonban sok idő eltelt, sok minden változott. Az Óperenciás-tengeren innen úgy tűnik, megint régi kérdéseink újragondolásával kell bajlódunk. Európa? Mi is az?

Tatár György legutóbbi kötetében, *A nagyon távoli város* vallásfilozófiai írásaiban a Nyugat kultúrájának, a mi kultúránknak zsidó-keresztény örökségével vet komolyan számot. Morál, jog és vallás európai alakulástörténetében az örökölt

Törvény és a hozzá való változó viszony a leírható történeteknek (legalábbis egyik) gyújtópontját képi. Egyház és Zsinagóga szétválása (bizonyos értelemben Európa születése) az olvasással és az olvasásban kifejlődő különbséggel kezdődik. A „világkorszakot teremtő különbség a bibliai törvény értelmezésében és a hozzá fűződő viszonyban keresendő. Pál apostolnál kezdődik, majd az egyházatyák munkássága során kerül kidolgozásra az az elv, amelynek mentén a törvény kinyilatkoztatott korpuszán belül mindjobban lefejtik egymásról a morális (vagyis a minden emberre továbbra is egyaránt kötelező) törvényeket, és a »ceremoniális« (először csak a zsidó-keresztényekre, később pedig az immár senkire sem kötelező) törvényeket.»

Az evangélium egész világon való hirdetésének követelménye előzménye és következménye is az olvasásmód átalakulásának, a Törvény értelmezésének. A pogányoknak prédikáló apostol a Törvény „értelmének” kiemelésével, a morális, allegorikus olvasat megteremtésével hátrítja el az akadályokat a megértés útjából. A pogányok nem evidens találkozása a kinyilatkoztatással egy hermeneutikai szituációt ír körül. Az üzenet megértésében és fordításában, a Törvény értelmezésében Pál Krisztust követve végül egy cél-eszköz dichotómiáig, egy világos hierarchia megfogalmazásáig